

DANSKFAGET I ET SPROGLIGT OG KULTURELT DIVERSITETSPERSPEKTIV

HELLE RØRBECH
PH.D.

At sætte tegn på kultur – i ental og flertal.
Om litteratur og kulturel diversitet i dansk
didaktik og danskdidaktisk forskning

DaDi-seminar 2. juni 2014

”Konstitutivt betragtet er det umuligt at anvise litteratur en permanent hjemadresse. Den respekterer ikke grænser. Som en kulturel genstand har litteraturen en immanent tilbøjelighed til at migrere på tværs af kontinenter, nationer, kulturer, religioner, sprog, ja tilmed epoker (...)” (Frank 2012:2)

MAJ 2014
FILMINSTRUKTØR
FENAR AHMAD:
”Jeg kommer
ikke fra Irak eller
Danmark.
Jeg kommer ikke
fra ét sted. Jeg
kommer
fra *stedet mellem
to steder.*”

- Hvilke konsekvenser skal en globaliseret verden med et uoverskueligt og ekspanderende terræn for at definere identiteter og indgå i fællesskaber have for skolens og dens fag?
- Hvilke alternativer er der til den nationale og monokulturelle begrundelse og ramme for litteraturundervisningen?

Oplægget falder i to dele:

- I. Diskussion af de forståelser af kultur og identitet faget og fagdidaktikken tilbyder
- II. Nogle refleksioner over, hvordan en analyse af praksis kan bidrage til en anden forståelse af kultur i danskfagets litteraturundervisning. Grundlag: Ph.d. afhandlingen *Mellem tekster* (Rørbech 2013).

Hvordan forbindes litteratur med kultur og identitet i danskfaget?

- *Nationen*
- *Traditionen*
- *Elevbaggrunden*

- Hvilke legitimeringer og formål forbinder det enkelte perspektiv kultur og litteraturundervisningen med? Og hvilke fællesskaber og forskelle skaber de?
- Hvordan bestemmer perspektivernes forskellige forståelser af *kultur* og *kontekst* mulighederne for at læse litterære tekster, og hvordan positionerer de eleverne som læsere? (*Mellem tekster* 2013).

DET NATIONALE PERSPEKTIV: *NATIONEN*

”Når vi i dag opstiller en liste over de vigtigste forfattere i vores litteratur (...)” (*Dansk litteraturs kanon 2004:11*).

Hvad har vi at byde på, på hvilken måde har vi forvaltet den europæiske og nordiske kulturarv, og hvad er det særlige ved dansk kultur? Hvorfor skal vi fastholde vores sprog, hvis vi ikke kan se værdien af den kultur, der er formet på dansk? Hvad har vi at bidrage med i en europæisk virkelighed, der ikke blot vil repræsentere forskellige manifestationer af amerikansk påvirkning? Den gode litteratur kan være med til at besvare de spørgsmål og er i sig selv udtryk for dansk kultur og sprog. Kan vi stiltiende se på, at eleverne ikke sikres et kvalificeret møde med de vigtigste danske forfatterskaber? (*Dansk litteraturs kanon 2004:7*).

VORES LITTERATUR: DIGTER, LÆSER OG FÆDRELAND

- > ”Litteraturen bidrager således til forestillingen om et kollektiv, som har det til fælles at det ’har’ denne litteratur: danskerne fx ’har’ Kierkegaard på en anden måde end japanerne, uanset hvor hans forfatterskab læses mest (...) (Conrad 1991:467).
- > ”Digteren har med andre ord skabt en rigdom, som vi uden videre er fælles om qua danskere, sådan at vores beskæftigelse med den er en nationalhandling” (Conrad 1991:464).

DET HERMENEUTISKE PERSPEKTIV: *TRADITIONEN*

- › Om klassikeren står der, at den er:
- › "(...) en formidlende instans, der overleverer indsigter og anskuelsesformer til nye generationer, som på denne måde kan træde i dialog med et stykke kulturel fortid (...). Hver enkelt tekst er en boreprøve fra lag i kulturens komplekse formationer" (ibid.:9).
- › "Jeg har ikke spor imod samfundsanalyse, og jeg har ikke spor imod tekstanalyse i dansk og imod bibelkritik og så videre, men grunden til at vi har de fag, er, at de repræsenterer nogle af de centrale led i de kulturelle lag, som er en del af os selv, og som vi står på, og hvis vi ikke har kendskab til disse kulturelle lag, så kender vi hverken os selv eller vores fremtid, og så har vi heller ikke muligheder for at forstå andre folkeslag og for at medvirke i et internationalt samarbejde" (Kieler 2005).

Hermeneutiske diskurser anvendes side om side med nationale i fx kanonrapporten og Fælles Mål (2009)

Men "Klassiker rimer ikke på klaphat" hævder Klaus P. Mortensen (Mortensen 1996)

Forskel: dannelse forbindes med traditionen frem for med nationen, refleksionssæt og anskuelsesformer, geologiske formationer frem for arv og ejendom

Traditionen: klassiske litterære værker og kontekster, der som i det nationale perspektiv består af forfatterskaber, forfatterbiografier og epoke (Pahuus 2007) (Klaus P. Mortensen 1996; 1998; 1999).

Dannelse som overskridelse af forståelseshorisonter og selvrefleksion har en række potentialer også i et kulturelt diversitets perspektiv.

DET FLERKULTURELLE PERSPEKTIV: *ELEV BAGGRUNDEN*

”I en flerkulturel klasse er de forskellige stemmer altid til stede, men det betyder ikke nødvendigvis at de bliver hørt. I 11A var det de sorte elever der var mest aktive mundtligt, og andre perspektiver kom ofte frem netop gennem de kopierede tekster fra elever med mexicansk eller asiatisk baggrund, fordi disse elever af forskellige grunde ikke sagde noget højt i klassen. I andre flerkulturelle, amerikanske klasserum, hvor jeg har observeret, har det været hvide elevstemmer, der har domineret.” (Dyste 2005, s. 122)

Multikulturelle tilgange har fokus på:

- Rettigheder, ligestilling og anerkendelse af minoritets elever.
- Flerkulturelle curricula og elevcentrerede arbejdsformer er nogle af buddene på, hvordan skolen kan gå aktivt ind i kampen mod ulighed og eksklusion. (Giroux 1989, Horst 2006, Glitz-Johansen 2007, Buchardt og Fabrin 2012). I forlængelse heraf tillægges elevernes stemmer og deres mulighed for at komme til orde og blive hørt en stor betydning (Dyste 1997).
- Resurse-tilgang til flersprogede elever erstatter en kompensatorisk tilgang. (Glitz-Johansen 2006; 2007).

- multikulturelle tilgange formuleres i opposition til en national diskurs og fx i opposition til ”fremmedfjendskhed” (Kjølbye 2003), men forudsætter en række af de dikotomier (modsetsningspar), den nationale diskurs bygger på, fx det nationale vs. det globale, majoritet vs. minoritet, kulturarv vs. kulturmøde, blot med omvendt fortegn.
- Samtidig trækker tilgangen på en fortolkning af fællesskab, referenceramme eller sammenhængskraft, der hverken bygger på nationen eller traditionen, men på demokratisk medborgerskab.

NATIONALE KULTURBEGREBER OG LÅSTE IDENTITETSKATEGORIER

Både den første og den sidste forståelsesramme bygger på et nationalt kulturbegreb og/eller en forståelse af identitet, som er knyttet til én identitetskategori.

- *Nationen* dansk litteratur forbindes med et nationalt fællesskab, som er defineret gennem fælles arv og 'ejendom' og opbygges gennem arbejdet med dansk litteratur- og kulturhistorie, forfatterbiografi og forfatterskaber.
- *Elevbaggrunden* kultur forbindes med stabile fællesskaber defineret ved fælles nationalitet, etnicitet eller religion: et fællesskab med elever (eller forfattere, værker) fra samme kultur. Læseridentitet forbindes med baggrund.
- *Traditionen* kultur forstået som et fælles tanke- og refleksionsset, som er forbundet med klassiske litterære tekster og med en mulighed for indlevelse og overskridende forståelse i form af refleksion over den hidtidige forståelseshorisont.

DIDAKTISK PRAKSIS?

- Er de tre perspektiver brugbare, hvis vi skal *beskrive* didaktisk praksis, her: litteraturundervisningen og samtalen om teksters mening?
- Hvordan kan undervisningen i litteratur forbindes med en mere dynamisk og kompleks forståelse af kultur og identitet?

FRISTEREN

Hanne: Hvorfor hedder..., hvad med titlen? Hvad skal vi stille op med titlen? Hvad betyder titlen? Hvilken betydning har titlen for novellen?

[Pia markerer]

[Nayja markerer]

[Hanne nikker til Nayja]

Hanne: Nayja?

Nayja: [svært at høre] Fristeren det er Djævlen...

Hanne: Hvabehar?

Nayja: Det betyder Djævlen, Djævlen.

- > **Hanne:** Ja og hvad stod der, da du slog fristeren op? Fordi man kan godt, fordi ... det er jo bibelsk, det du finder der ikke?
- > **Nayja:**(Utydeligt): Ja, det tror jeg
- > **Hanne:** Ja og hvad... det er meget spændende, det er meget spændende
- > **Nayja:** Djævel
- > **Hanne:** Der stod djævel?
- > (...)
- > **Idres:** Fordi Djævlen frister en
- > **Hanne:** Det er en bestemt historie ikke? Kan du huske den? [peger på Pia]
- > **Pia:** Adam og Eva ik' altså slangen frister dem til at ta' en bid af æblet ik', hvor det er det hele går galt.

Torben: Altså jeg ser sådan på titlen ik'. I den her sammenhæng, ik'. Der er det ikke børnelokkeren, der er fristeren her. Så er det drengen, der frister børnelokkeren.

UDVIKLING AF EN OPTIK: AT UNDERSØGE FORSKELLE I BEVÆGELSE

Et dynamisk kulturbegreb, som kan undersøge kultur i samtaler om teksters mening i litteraturundervisningen.

- videnskabsteoretisk afsæt: **poststrukturalistiske tænkerammer:**

Erkendelse sker ikke uafhængigt af de begreber, den skabes i (Stormhøj 2006). Der er ingen direkte adgang til at beskrive virkeligheden uden om sproget. Dvs: det er ikke muligt at "se igennem" sproget; forskeren må "se med" og begreber, analysestrategier eller perspektiver forstås som "iagttagelsesbærende" (Andersen et al. 2005a).

- Harry F. Wolcott forstår kultur som: "a way of seeing" (Wolcott 1999)

TEORETISK RAMME

At se med begreberne litteratur, kultur og identitet:

- Mening: et åbent tekstbegreb, (Barthes 1981) (Fish 1980)
Fokus, hvordan tekstens mening skabes i klasserummet
- Kultur: Diskursfællesskaber (Gee 1999/2008, Kramsch 1998) og kontekster for forståelse (Kramsch 1998)
- Identitet: positioneringer i og imellem diskurser (Hall 1999), (Butler 1997) (Harré og Hunt 1990), (Søndergaard 1996), (Staunæs 2004), Blackledge og Pavlenko 2004)

Magt og forhandlinger:

Forhandlinger om at definere tekstens mening og læserens identitet i konkrete situationer i klasserummet

VALG AF SEKVENSER

Sammenbrud, begivenheder, undtagelsessituationer og ikke litteraturundervisningen som kulturform, som Diskurs eller som praksisfællesskab

- Undtagelsessituationer kan bidrage til nytænkning, snarere end situationer, der illustrerer vedtagne pædagogiske idealer eller er repræsentative for lærerens praksis.
- Forskningsetiske overvejelser: sekvenser, hvor såvel lærernes som elevernes diskursive praksis og dermed også deres verdensbillede, forståelse af teksten og de øvrige deltageres identitet udfordres.
- Hvor lærerne qua lærerrollen kunne have stoppet samtalen ved fx at give ordet til en anden elev, viser de udvalgte sekvenser imidlertid også, at lærerne lod sig udfordre og forholdt sig åbent og undersøgende til den i nogle sekvenser uventede retning, som interaktionen tog.

INTERAKTIONEN I KLASSERNE

- Positioneringsmuligheder
- Forhandlingsstrategier
- Positioneringer imellem

Karins 7. klasse: personkarakteristik: *Smil, Smilja af Torben Poulsen (1996)*

Ahmed: Han er hjemme hos hende, han vil prøve at mærke...

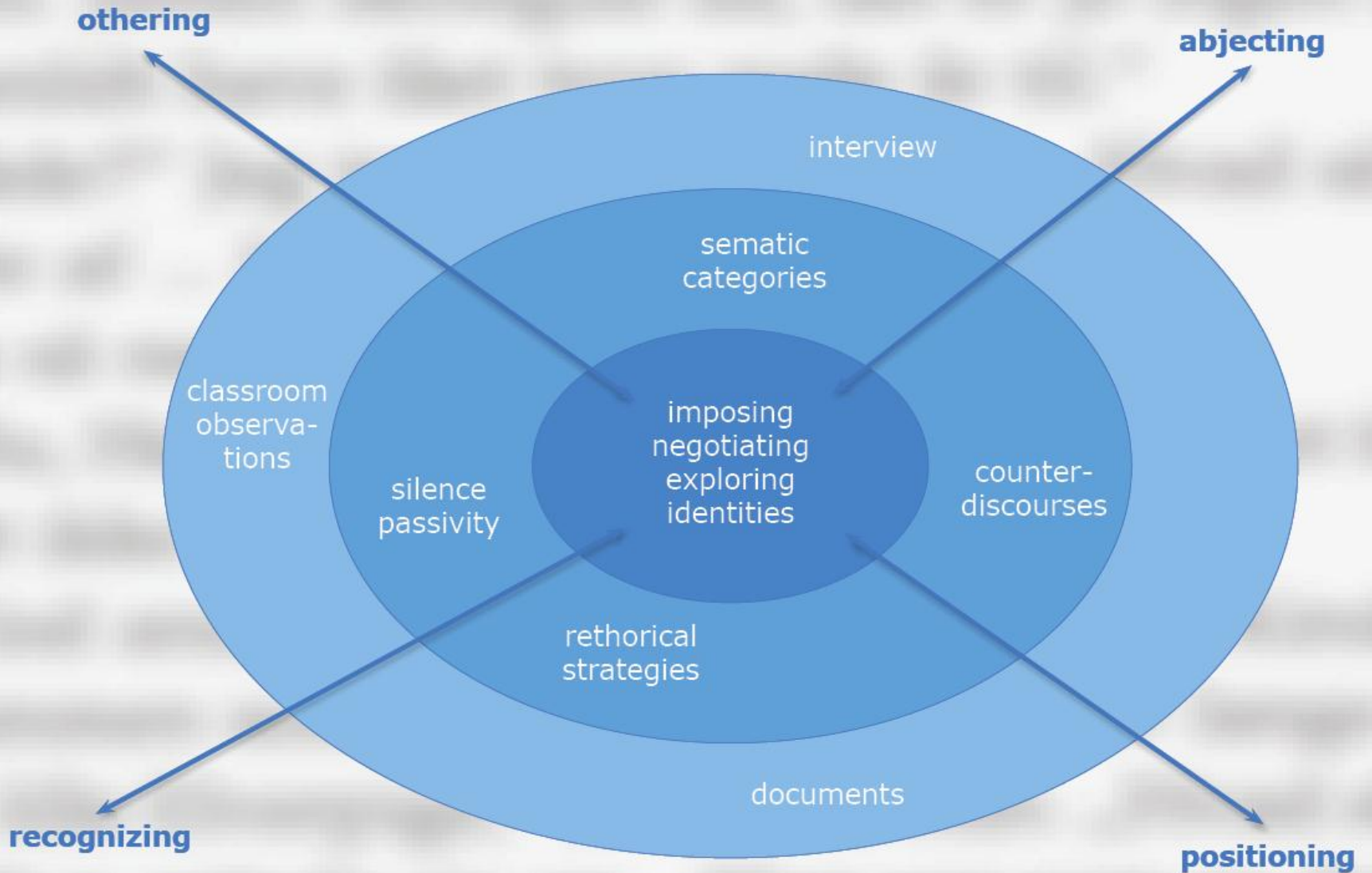
Karin: Ja, er det forkert?

Elev: jah mand!

Ahmed: Det er flovt, hvis han bliver busted.

Karin: Ok, det ville være flovt, hvis han blev busted, men er det forkert [mumlen], ja men en ad gangen, fingeren op. I skal nok få lov til at sige noget, men Ahmed skal lige have lov til at tale færdig.

Ahmed: Jeg ved ikke om det er forkert, men det er ret normalt.

Hvad forhandles der om i klasserummene?

”Der forhandles om læsemåder, fx: skal teksten forstås realistisk eller eventyrligt? Skal verset forstås med afsæt i en religiøs eller biologisk Diskurs? og om identiteter og værdier: fx ”Må man godt gå i seng med andre på sin polterabend?”
Men når dette ”hvad” ses i sammenhæng med de strategier, der forhandles med, bliver det tydeligt, at der ikke blot er tale om, at forskellige læsemåder, holdninger og Diskurser tørner sammen i konkurrencen om at bestemme, hvad tekster betyder, men at eleverne og læreren i interaktionen om teksten også afprøver, destabiliserer og udforsker læsemåder og identiteter. (Mellem tekster 2013)

”På den måde kan de forhandlinger af betydninger og identiteter, der foregår i litteraturundervisningen, ses som udforskning af terrænet mellem erfaringsverdener og fiktionsverdener, mellem genrer og læsemåder, mellem positioneringer i Diskurser om medborgerskab, biologi og religion og mellem Diskurser om nationale forskelle og ligheder på tværs af kulturelle forskelle”. (*Mellem tekster*, s.213)

HVORFOR SE SAMTALEN I LITTERATURUNDERVISNINGEN PÅ DEN MÅDE?

- Oplægget har kædet spørgsmålet om teksters mening sammen med spørgsmålet om, hvilke kontekster, der definerer rammerne for udviklingen af elevernes kulturelle identitet og for fællesskaber og forskelle i klasserummet.
- Og har peget på, at et fokus på *Forhandlinger* af kontekster for forståelse muliggør, at litteraturundervisningen forbindes med en dynamisk forståelse af kultur og identitet.
- En almen didaktisk problemstilling: hvordan håndterer vi forskelle i skolen? (Buchardt og Fabrin 2012) i et fagdidaktisk perspektiv.

FRA OPTIK TIL DIDAKTIK?

Påstande:

- Migration og mobilitet (Frank 2013) forstået som bevægelser på tværs af identiteter og kontekster for forståelse er et vilkår for at arbejde med tekster i skolen i dag.
- Arbejdet med at opbygge fortolkningsfællesskaber i danskfaget skal afspejle dette vilkår.
- En af de væsentligste udfordringer for danskfaget er at tænke dannelse på tværs af flere horisonter.

NYE FORENKLEDE FÆLLES MÅL

Kompetenceområde, Fortolkning, kompetencemål
efter 9. klasse:

”Eleven kan forholde sig til
kultur, identitet og sprog
gennem systematisk
undersøgelse og diskussion af
litteratur og andre æstetiske
tekster”

Referencer

- Andersen, Niels Åkerstrøm; Esmark, Anders og Laustsen, Carsten Bagge (red.) (2005a): *Poststrukturalistiske Analysestrategier*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Barthes, Roland (1981): "Fra værk til tekst" i: *K&K* 4. Medusa.
- Blackledge, Adrian and Pavlenko, Aneta (Ed.) (2004): *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters LTD.
- Blackledge, Adrian (2005): *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Brenøe, Mads (1998): *Englen og andre noveller*. København: Gyldendal.
- Bucharadt, Mette og Fabrin, Liv (2012): *Interkulturel didaktik*. København: Gyldendal.
- Bundsgaard, Jeppe (red.) (2009): *Kompetencer i dansk*. København: Gyldendal.
- Butler, Judith (1997): *Excitable Speech. A Politic of the Performative*. N.Y. and London: University Press.
- Byram, Michael and Fleming (1998): *Language Learning in Intercultural Perspective*. Cambridge University Press.
- Conrad, Flemming (1991): "Den nationale litteraturhistorieskrivning 1800-1861" i: *Dansk identitetshistorie 2*. (red.) Feldbæk, Ole, København: C.A. Reitzels Forlag.
- Dansk litteraturs kanon (2004). København: Undervisningsministeriet.
- Davis, B. og Harré, R. (1990): "Positioning: The Discursive Production of Selves" in: *Journal of the Theory of Social Behaviour* 20:1.

- Derrida, Jacques (1986): "Struktur, tegn og spil i humanvidenskaberne" in: *Semiotik* nr. 12: 49-75.
- Dyste, Olga (1997/2005): *Det flerstemmige klasserum*. Århus: Forlaget Klim
- Fish, Stanley (1980): *Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Folkeskolens formålsparagraf §1 i: *Fælles Mål 2009*. København: Undervisningsministeriet.
- Frank, Søren (2012): "Hvad er migrationslitteratur?" i: *Kritik* nr. 203.
- Fælles Mål 2009, Dansk. København: Undervisningsministeriet.
- Gee, J.P. (2005/2008): *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London & N.Y.: Routledge.
- Giroux, H. A. (1992): *Border Crossing*. New York and London: Routledge.
- Giroux, H. A. (1989): "Border Pedagogy, Postmodernism and the Struggle for Student Voices" i: *Nordisk Pedagogik* Vol. 9. no. 2, s. 100 - 110.
- Glitz-Johansen, Thomas (2006): *Den multikulturelle skole. Integration og sortering*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Hall, Stuart (1996): "Introduction. Who needs Identity?" in: Hall, Stuart and du Gay, Paul (eds.) *Questions of Cultural Identity*. London: Sage.
- Hall, Stuart (eds.) (2003): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications/The Open University.
- Hetmar, V. (2004/2007): "Kulturformer som didaktisk kategori - litteraturpædagogisk konkretiseret" i: *Didaktik på kryds og tværs*. (red.) Schnack, Karsten. Emdrup: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Holmen, Anne og Horst, Christian (2005): "På vej mod en interkulturel pædagogik i Danmark" i: *Pædagogisk antropologi - et fag i tilblivelse*. (red.) Krejsler, J.; Kryger, N. og Milner, J. Emdrup: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Horst, Christian (2006a): "Behovet for en interkulturel pædagogik" i: *Interkulturel pædagogik*. (red.) Horst, Christian. Vejle: Kroghs Forlag.
- Hvistendahl, Rita (2001): *Elevportretter. Fra det flerkulturelle klasserummet*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Kieler, Benedicte (2005): "Interview med undervisningsminister Bertel Haarder" i: *Uddannelse*, Årg. 38 nr. 4.
- Kjølbye, Marie Louise (2003): *Med andre øjne. Fem nydanskere læser danske klassikere*. København: Daneklærerforeningen.
- Kramsch, Claire (2009): *The multilingual subject*. Oxford: Oxford University Press.
- Kramsch, Claire (2006): "Culture in Language Teaching" in: *Culture in Language Learning*. (ed.) Leth Andersen, Hanne; Lund, Karen and Risager, Karen. Aarhus: Aarhus University Press.
- Kramsch, Claire (1998): *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Kramsch, Claire (1993/2004): *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press
- Laursen, Helle Pia og Møller, Line Daugaard (in press): "Multilingual Classrooms as Site of Negotiations of Language and Literacy" in: *Literacy Practices in Transition* (ed.) Pietkanen-Huhta A. and Holm, L. Clevedon: Multilingual Matters.
- Laursen, Helle Pia (red.) (2005): *Dansk som andetsprog i relation til danskfaget*. CVU København & Nordsjælland og Københavns kommune.
- Lützen, Peter Heller (2002): *Danskfagets danskhed – en bog om danskfaget mellem metode og nationalitet*. København: Daneklærerforeningen.

- Mortensen, Klaus P. (1999): "Litteratur, dannelse, selvfordobling – litteraturundervisning i det senmoderne" i: *Forskningstidsskrift for DLH* 3. årg. Nr. 4. Emdrup: Danmarks Lærerhøjskole.
- Mortensen, Klaus P. (1998): "Dannelse på dansk" i: *Midt i ræset* (red.) Dalsgaard, Inge; Hansen, Marianne; Ingerslev, Gitte. København: Dansklærerforeningen.
- Mortensen, Klaus P. (1996): "Klassiker rimer ikke på klaphat" i: *Dansk til eksamen* (red.) Jørgensen, Aage. København: Dansklærerforeningen.
- Popkewitz, T.S. (2004): "The Alchemy of the Mathematics Curriculum: Inscriptions and the Fabrication of the Child" in: *American Educational Research Journal*, Spring 2004, Vol. 41, pp. 3-34.
- Risager, Karen (2006): *Language and Culture: Global flows and local complexity*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Risager, Karen (2003): *Det nationale dilemma i sprog- og kulturpædagogikken*. København: Akademisk Forlag.
- Risager, Karen (1998): "Language teaching and the process of European integration" i: Byram, Michael and Fleming, Michael (eds.): *Language learning in intercultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stormhøj, Christel (2006): *Poststrukturalismer – videnskabsteori, analysestrategi, kritik*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Witzke, Agnes (2003): "Forskellighed som potentiale – litteraturundervisning i dansk i multi-etniske klasser" i: *Sprogforum* 27, København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Wolcott, Harry F. (1999): *Ethnography - a way of seeing*. N.Y.: Altamira Press.